

Nigora G'oyibova

Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini
mexanizatsiyalash muhandislari instituti
tayanch doktoranti

ORCID ID: 0009-0007-0232-514X

DIFFERENSIAL YONDASHUVINING PSIXOLOGIK, PEDAGOGIK VA METODOLOGIK ASOSLARI

Annotatsiya: Ta'limdagi tabaqalanish o'quvchilarning turli ehtiyojlarini qondirish uchun ta'lim, mazmun va baholashni moslashtirishni o'z ichiga oladi, bu esa barcha o'quvchilarning bilim darajasi va qobiliyatidan qat'i nazar, mazmunli o'rganish tajribasiga jalb qilinishini ta'minlaydi. O'quvchilarning faolligi va yutuqlarini oshirish potentsiali bilan tan olingan, farqlash turli darajadagi tayyorgarlik, qiziqishlar va o'rganish jarayonlarini qamrab oladi.

Tadqiqot tabaqalashtirilgan ta'limni samarali amalga oshirish uchun o'qituvchilarni yetarli tayyorgarlik va resurslar bilan ta'minlash muhimligini ta'kidlaydi. Bundan tashqari, u o'zining potentsial afzalliklarini to'liq ro'yobga chiqarish uchun differensiatsiyaning tizim miqyosidagi ilovalarini o'rganish bo'yicha ko'proq tadqiqotlarni talab qiladi. Differensiatsiyaning amalga oshirish orqali o'qituvchilar har bir o'quvchining o'ziga xos kuchi va ehtiyojlarini qondiradigan ko'proq inklyuziv va qo'llab-quvvatlovchi o'quv muhitini yaratishi mumkin.

Ta'limdagi tabaqalanish individual o'quvchilarning turli ehtiyojlarini qondirish uchun ta'lim, mazmun va baholashni o'zgartirish amaliyotini anglatadi. U o'quvchilarning tayyorgarligi, qiziqishlari va o'rganish jarayondagi o'zgarishlarni hisobga olgan holda o'qitish strategiyalari, materiallari va o'quv darajasini moslashtirishni o'z ichiga oladi. Differensiatsiyaning maqsadi barcha o'quvchilarning, ularning kelib chiqishi yoki qobiliyat darajasidan qat'i nazar, akademik o'sish va muvaffaqiyatga yordam beradigan mazmunli va qiyin o'rganish tajribasiga ega bo'lishini ta'minlashdir. Yozishni o'rgatish kontekstida differensiatsiya o'quvchilarning malaka darajasi, o'rganish uslubi va qiziqishlari kabi omillarni hisobga olgan holda, o'quvchilarning individual ehtiyojlarini qondirish uchun moslashtirishni o'z ichiga oladi. Differensiatsiya o'quvchilarning yozishda turli darajadagi malakaga ega ekanligini tan oladi va uni yaxshilash uchun turli strategiyalar va yordam talab qilinishi mumkin[1].

Differensiatsiya nima?

«Differensiya» so'zining negizi «differensiat-siya» bo'lib, lotincha «differentia» so'zidan kelib chiqqan bo'lib, «farq» yoki «farqlanish» degan ma'noni anglatadi. O'zining asl ma'nosida «differensial» so'zi boshqacha yoki alohida bo'lish yoki bo'lish jarayonini anglatadi. Kembridj lug'atiga ko'ra, «differensiatsiya» - bu boshqa shunga o'xshash narsalardan farq qilish yoki farq qilish jarayoni yoki haqiqati. Tarbiyaviy ma'nosiga ko'ra, bir dars doirasida turli o'quv

materiallari va usullaridan turli o'quvchilarning qobiliyatlari va ehtiyojlariga mos ravishda foydalanish tushuniladi. Ushbu konsepsiya turli sohalarida, jumladan, matematika, biologiya va ta'limda qabul qilingan bo'lib, u o'zgarish tezligini topish, uyali ixtisoslashuv yoki individual ehtiyojlarni qondirish uchun o'qitishni o'zgartirish kabi jarayonlarni bildiradi[2].

Differensiatsiya – bu alohida o'qitish uchun o'quvchilarning har qanday individual qobiliyatlari asosida guruhlariga bo'linishi.

Differensiallashtirish ta'limi - bu bir oz boshqacha o'quv rejalari, dasturlari, texnologiyalari bo'yicha o'qitish uchun individual qobiliyatlarini hisobga olgan holda o'quvchilarni guruhlash[3].

Differensiatsiyaviy yondashuv - guruhlar o'xshash qobiliyatlarga ega bo'lgan guruhlarda o'qitishni qo'llab-quvvatlash uchun turli usullar va strategiyalardan foydalangan holda, guruh a'zolarining xususiyatlariga asosanib tuziladi. Bu tamoyil o'quvchilarning qiziqishlari, ijodkorligi va o'rganish qobiliyatlari kabi o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'lim maqsadlari, mazmuni va o'qitish usullarini tanlash va moslashtirishga rahbarlik qilish orqali o'qitish samaradorligini oshirishga qaratilgan[4].

Turli mamlakatlardagi ta'lim siyosati o'qituvchilar o'z darslarini o'quvchilarning turli ehtiyojlarini qondirish uchun moslashtirishni talab qiladi. [5] Differensiallashgan o'qitish bu o'qituvchilar har bir bolaning o'ziga xos ehtiyojlarini, jumladan, ularning oldingi bilim va ko'nikmalari, qiziqishlari va sinfdagi xatti-harakatlarini hisobga olgan holda o'z darslarini faol

ravishda o'zgartiradigan yondashuvdir.[6] O'z darslarini faol ravishda o'zgartirish uchun o'qituvchilar o'z o'quvchilarining ehtiyojlarini doimiy ravishda kuzatib borishlari va baholashlari kerak, darsni rejalashtirish va amalga oshirish jarayonida ushbu baholashlar asosida ataylab qarorlar qabul qilishlari kerak. [7] Differensial ta'lim ko'pincha adaptiv va proaktiv ta'lim yondashuvi sifatida ta'riflanadi [8]. Ushbu yondashuv moslashuvchan deb hisoblanadi, chunki o'qituvchilar o'z darslarini o'quvchilarning ehtiyojlarini qondirish uchun va faol ravishda moslashtiradilar, chunki bu tuzatishlar sinfdagi kuzatuvlarga o'z-o'zidan reaksiyalar emas, balki formativ baholash asosida darsdan oldin ataylab qabul qilingan qarorlardir. Jagerning so'zlariga ko'ra, moslashuvchanlik va faollikni amalga oshirish bir nechta istiqbollarni talab qiladi: darsni rejalashtirish jarayonida o'qituvchilarning fikrlash jarayonlarini tushunish proaktivlikni aniqlash uchun muhim ahamiyatga ega va o'quvchilarning tajribalari va o'quv faoliyatidagi o'zgarishlar haqida ma'lumot to'plash tuzatishlar o'quvchilar ehtiyojlarini samarali hal qiladimi yoki yo'qligini aniqlash uchun juda muhimdir[9]. Tomlinson (2014) o'qituvchilar o'quvchilarning ehtiyojlarini qondirish uchun darsning turli jihatlarini o'zgartirishi mumkinligini taklif qildi. Muhim jihatlardan biri o'quvchilar o'rganadigan g'oyalar, tushunchalar va mexanizmlarni o'z ichiga olgan mazmundir. Masalan, o'qituvchi obyektning cho'kib ketishi yoki suzishini o'rganishni chuqurlashtirishi yoki soddalashtirishi mumkin. Jarayonni moslashtirganda, o'qituvchilar turli xil o'quv mashg'ulotlari yoki ko'rsatmalarni taklif qiladilar, ular so'rov va dizayn vazifalarini o'quvchilarning ehtiyojlariga moslashtirishda rahbarlik darajasini moslashtirishni o'z ichiga oladi[10]. Differensial ta'limning faol tabiati o'qituvchilardan o'z ta'limlari haqida ko'plab qarorlar qabul qilishlarini talab qiladi[11], tabaqalash qobiliyatlari iyerarxiyasini belgilab beradi va bu qarorlarning xronologik ketma-ketligini aniqlaydi. Ular farqlash amaliyoti to'rt bosqichda amalga oshirilishini taklif qildilar: dars davriga tayyorgarlik, darsga tayyorgarlik, darsni bajarish va darsni baholash. Ayni tadqiqot asosan darsga tayyorgarlik va darsni bajarish bosqichlariga qaratilgan. Darsga tayyorgarlik jarayonida o'qituvchilar birinchi navbatda o'quvchilar nimani o'rganishni

xohlashlarini aniqlash uchun dars maqsadini belgilaydilar. O'qituvchilar kelgusi dars uchun tegishli tarkibni aniqlash uchun dars davriga tayyorgarlikdan olingan tushunchalardan foydalanishlari kutiladi. Shundan so'ng o'qituvchilar dars faoliyati bo'yicha bir qator qarorlar qabul qiladilar. Buning uchun ular o'quvchilarning dars elementlariga kerakli tuzatishlar to'g'risida qaror qabul qilish ehtiyojlarini baholaydilar. O'quvchilarning ehtiyojlarini aniqlagandan so'ng, o'qituvchilar o'quv maqsadlari va individual talablarga mos keladigan dars materiallarini tanlashlari mumkin. Ushbu qarorda o'quvchilar shug'ullanishi kerak bo'lgan tarkibni belgilaydi va darsning maqsadi va faoliyatiga qarab, mahsulotni ham belgilaydi. Keyinchalik, o'qituvchilar o'quvchilarning material bilan qanday munosabatda bo'lishlari va har bir mashg'ulotga qancha vaqt sarflashlari kerakligini aniqlash orqali faoliyat jarayonlari va muhitiga moslashish to'g'risida qaror qabul qiladilar. Bu faoliyat butun sinf muhokamasini yoki individual yoki guruh topshiriqlarini o'z ichiga oladimi, faoliyat qayerda o'tkazilishi (masalan, sinfdan tashqari), o'qituvchi qanday ko'rsatmalar berishi va ko'rsatilishi kerak bo'lgan ko'rsatmalarni o'z ichiga oladi[12].

Differensiatsiya shunchaki biz o'rgatgan narsadan yoki uni qanday o'rgatishimizdan xalos bo'lmasdan, qanday o'rgatishimizga kichik o'zgarishlar kiritishni anglatadi. Bu sinflar haqida o'ylashning boshqacha usuliga o'xshaydi. Bir sinf o'quvchilari bir xil yoshda bo'lishi mumkin bo'lsa-da, ularning barchasi o'rganishga qanchalik tayyor ekanligi, nimani yoqtirishi, nimani boshdan kechirganligi, hayotlarida nima sodir bo'layotgani va qanday o'rganishni yoqtirishi bilan farq qiladi. O'qitishda ishlarni boshqacha qilishning asosiy maqsadi har bir o'quvchini o'zlari uchun ishlaydigan guruhlariga joylashtirish orqali qo'lidan kelganicha harakat qilishiga yordam berishdir. Maqsad - har bir insonning ehtiyojlari e'tiborga olinishiga ishonch hosil qilish. O'quvchilar nimani va qanday o'rganishlarini tanlashlari mumkin, bu ularga o'rganish paytida duch keladigan har qanday muammolarni yengib o'tishga yordam beradi va undan ham yaxshiroq ishlaydi. Har bir inson nimaga muhtoj va nima qila olishiga e'tibor qaratishdir. Ta'limdagi tabaqalanish inklyuziv maktab maqsadlariga mosla-

shish uchun o'quvchilar xilma-xilligini ko'rib chiqadi. G'arb kontekstlarida keng muhokama qilinsa-da, differentsiatsiya global miqyosda turli shakl va atamalarda namoyon bo'ladi. Ushbu sharh farqlash bo'yicha xalqaro istiqbollarni o'rganishga qaratilgan bo'lib, uning konsepsiyasining umumiy ko'rinishini taqdim etadi. Turli milliy kontekstdagi hujjatlarni tahlil qilish ikkita asosiy xulosani ko'rsatdi. Birinchidan, farqlash o'quvchi yoki o'qitish usullari orqali tasvirlanadi. Ikkinchidan, kengroq tizimga yo'naltirilgan istiqbolni qo'llab-quvvatlovchi, sinfga yo'naltirilgan yondashuvlardan tashqari differentsiatsiyani o'rganadigan tadqiqotlar yetishmasligi[13]. Bolalarning ehtiyojlarini baholashda o'qituvchilar birinchi navbatda o'quvchilarning tayyorgarligi, hissiy ehtiyojlari va xatti-harakatlarini aniqlash uchun ularning umumiy taassurotlariga tayandilar[14].

Differensial yondashuvning psixologik asoslari

Ta'limdagi differentsiatsiya usulining psixologik asoslari o'quvchilarning turli xil kognitiv qobiliyatlarini, oldingi tajribalarini va mavjud bilimlarini tan olishni o'z ichiga oladi. Bu o'qituvchilardan ushbu individual farqlarni hisobga olgan holda o'qitish strategiyalarini ishlab chiqishni talab qiladi. Vigotskiyning ijtimoiy-madaniy nazariyasi va miyaga asoslangan ta'lim tamoyillaridan ilhom olgan holda, bu yondashuv o'quvchilar tegishli qiyinchilik darajasida kurs materiallari bilan samarali muloqot qilishlari mumkin bo'lgan qo'llab-quvvatlovchi va mazmunli o'quv muhitini yaratishga ustuvor ahamiyat beradi. Bundan tashqari, differentsiatsiya usuli psixologik va pedagogik elementlarni o'zida mujassam etgan bo'lib, o'qitish usullarini har bir o'quvchining o'ziga xos ehtiyojlariga moslashtirishga qaratilgan, buni chet tili ta'limi sohasidagi tadqiqotlar va turli xil o'qitish usullarini sinab ko'rishni isbotlaydi. Oqibatda, ushbu ta'lim yondashuvi o'ylangan rejalashtirish va amalga oshirish orqali individual nomutanosibliklarni muntazam ravishda hal qilish barcha o'quvchilar uchun ta'lim jarayonini boyitadi, degan ishonchga asoslanadi[15].

Ta'limda differensial yondashuv o'quvchilar motivatsiyasini oshirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. O'quvchilarning tayyorgarligi, qiziqish-

lari va o'quv jarayondagi individual farqlarni tan olish va ularga rioya qilish orqali differentsiatsiya o'quv jarayoniga tegishlilik va faollik hissini uyg'otadi.

O'quvchilar o'zlarining noyob ehtiyojlari va imtiyozlari tabaqalashtirilgan ta'lim orqali tan olinishi va moslashtirilganligini his qilsalar, ular o'zlarining qadrlı ekanligini his qilishlari va o'qishlarida faol ishtirok etishga undaydilar. Misol uchun, o'qituvchilar o'quvchilarga o'zlarining qiziqishlari va kuchli tomonlariga mos keladigan o'quv faoliyatini tanlash uchun tanlov va imkoniyatlarni taqdim etganda, o'quvchilar o'zlarining o'quv jarayoniga egalik va mustaqillik tuyg'usini his qilishlari ehtimoli ko'proq bo'ladi, bu yesa ularning ichki motivatsiyasini oshiradi[16].

Motivatsiyani tadqiq qilish jarayonida o'quvchilarning ehtiyojlari muammosiga alohida e'tibor berish kerak. Chunki o'quvchilarning o'rganilayotgan fanga bo'lgan ehtiyojini, ular orqali egallangan ko'nikma va malakalarni aniqlash o'quv jarayonidagi faoliyatning yo'nalishini, ruhiy holatini belgilaydi. Ehtiyoj nafaqat faoliyatni rag'batlantiradi, balki u orqali motivlarni ham shakllantiradi va motivlar shakllangandan keyin o'quvchi o'z oldiga maqsad qo'yishga tayyor bo'ladi. O'qituvchi dars jarayonini tashkil etishda o'quvchilarning ehtiyojlarini hisobga olishi, mavzuni moslashtirish orqali o'quvchilarda zarur motivatsiyani shakllantirishi va o'quvchilar bilan maqsad va vazifalarni belgilashi, o'quv jarayoni samardorligini oshirishga xizmat qilishi kerak. [17]

Ta'limdagi differensiallik yondashuvi Govard Gardner tomonidan taklif qilingan turli intellektlilik nazariyasi bilan chambarchas bog'liq bo'lishi mumkin. Gardner nazariyasi shuni ko'rsatadiki, intellekt yagona, qat'iy mavjudlik emas, balki turli xil aql turlari, jumladan, lingvistik, mantiqiy-matematik, fazoviy, jismoniy-kinestetik, musiqiy, shaxslararo, ichki shaxs va naturalistik intellektlarning kombinatsiyasi. Har bir inson turli xil kuchli va afzalliklarga ega bo'lgan ushbu aqlarning o'ziga xos aralashmasiga ega. [18]

Differensial yondashuvni amalga oshirishda o'qituvchilar o'z o'quvchilari orasida aql-idrokning bu xilma-xilligini tan oladilar va qadrlashadi. Ular turli xil intellekt turlariga mos keladigan ta'lim va o'rganish tajribalarini ishlab chiqadi, bu esa o'quvchilarga o'zlarining

kuchli tomonlari va qiziqishlariga mos keladigan tarzda tarkib bilan shug'ullanish imkonini beradi.

Masalan, o'qituvchi o'quvchilarga tushunchani tushunishlarini turli usullar orqali namoyish qilish imkoniyatini berishi mumkin:

- ▶ Tilshunoslikka moyil o'quvchilar insho yozishni yoki og'zaki taqdimot qilishni afzal ko'rishlari mumkin.

- ▶ Vizual-fazoviy o'quvchilar diagrammalar, diagrammalar yoki chizmalar yaratishdan foyda olishlari mumkin.

- ▶ Kinestetik o'rganuvchilar amaliy mashg'ulotlar yoki tajribalarda ustun bo'lishi mumkin.

- ▶ Musiqa o'rganuvchilar mavzuga oid qo'shiqlar yoki ritmlar yozishni yoqtirishlari mumkin.

Bir nechta intellektlarni differensiallash-tirish yondashuviga integratsiyalashgan holda, o'qituvchilar o'quvchilar o'zlarining noyob iste'dodlari va qobiliyatlari asosida rivojlanishi mumkin bo'lgan yanada inklyuziv va qiziqarli o'quv muhitini yaratadilar. Ushbu yondashuv o'quvchilarning xilma-xilligini hurmat qiladi va mavzuni chuqurroq tushunish va qadrlashga yordam beradi[19].

Turli intellektlilik nazariyasi turli xil fanlar bo'yicha o'qituvchilar uchun muhim vosita bo'lib xizmat qiladi, bu ularga o'quv-ta'lim jarayonini o'zgartirish va an'anaviy maktab sharoitida ko'pincha etishmayotgan tegishli tadbirlar orqali o'quvchilarni faol jalb qilish imkonini beradi. O'quvchilarning xilma-xilligi va ularning o'rganishga bo'lgan yuqori umidlari o'qitishni murakkablashtiradi. Individual tafovutlarni bartaraf etish bugungi kunda ta'limda muhim muammo bo'lib qolmoqda, ammo bu ko'plab ta'limdagi tafovutlarni hal qilishning muhim strategiyasidir. [20] Gardnerning turli intellektlilik nazariyasi o'qituvchilar uchun juda ko'p

ta'sirga ega, ularning ba'zilari ularning nazorati ostida emas. Brualdi (1996) ga ko'ra, bitta xulosa shundan iboratki, barcha aql-zakovatlarni bir xilda baholash kerak, chunki ularning barchasi insonning bir qismidir. Biroq, asosiy muammo mavjud: o'qituvchilar ijtimoiy qadriyatlar tizimiga tayanadilar va o'quv rejasi ko'pincha nimani o'rgatish kerakligini va uni o'qitish vaqtini belgilaydi. Natijada, o'qituvchilar bir nechta intellekt nazariyasini to'liq amalga oshira olmaydilar, chunki maktablar va universitetlar uchun kirish testlari asosan mantiqiy-matematik va og'zaki-lingvistik testlarga tayanadi. [21] Gardner g'oyalarini qo'llashning bir yo'li bir nechta intellektlarni birlashtirish bo'lib, bu bir intellektga boshqa sohada o'rganishni qo'llab-quvvatlash imkonini beradi. Ko'pgina o'qituvchilar, hatto Gardnerni tanimaganlar ham buni allaqachon amalga oshirmoqdalar. Masalan, yosh bolalarga alifbo qo'shig'ini o'rgatish musiqiy intellektidan lingvistik intellektni qo'llab-quvvatlash, lingvistik qobiliyatlari past bo'lgan bolalarga yordam berish va yuqori lingvistik intellektga ega bo'lganlarga musiqiy ritm va tovush balandligini o'rgatish uchun foydalanadi. Xuddi shunday, vaqt jadvallari yoki boshqa qoidalarni o'rgatish uchun musiqiy aqldan foydalanish boshqa aqlarni qo'llab-quvvatlashi mumkin[22]. Ta'lim radioeshittirish korporatsiyasi (Educational Broadcasting Corporation) (2004) ko'p intellektning afzalliklarini ta'kidlab, intellektual qobiliyat yanada kengroq baholanishini ta'kidlaydi. Masalan, musiqa tarixiy davrning kayfiyatini so'zlarga qaraganda aniqroq yetkazishi mumkin, ritmni o'rganish kasrlarni tushunishga yordam beradi va organ tovushlarini o'rganish fizikada tebranish usullarini tushunishga olib keladi. Keplerning «sferalar musiqasi» astronomiya o'quvchilariga bir vaqtning o'zida tarix, fan, matematika va musiqani o'rganishga yordam beradi[23]. Muvaffaqiyatsizlik sababini aniqlashda faqat o'quvchilarning yetarli emasligiga e'tibor qa-

ratish boshqa ta'lim o'zgaruvchilari ahamiyatini e'tibordan chetda qoldiradi. U odamlarning tabiiy va ijtimoiy muhiti tomonidan shakllantirilgan noyob jismoniy, intellektual va ijtimoiy xususiyatlarga ega ekanligini e'tiborga olmaydi. So'nggi paytlarda o'quvchilarning individual xususiyatlarining o'quv jarayoniga ta'siri e'tiborga sazovor bo'lib, turli intellektlilik nazariyasining o'quv va o'qitish jarayonlari bilan integratsiyalashuvini birinchi o'ringa qo'ydi[24]. Ko'p razvedka kontekstidagi individual intellekt turli sohalaridagi qobiliyatlarning kombinatsiyasini o'z ichiga oladi. Har bir inson bu qobiliyatlar bilan tug'iladi, lekin bir yoki bir nechta ustunroq bo'lishi mumkin[25]. Gardner nazariyasi har bir insonning aql darajasi avtonom kuchlar va qobiliyatlar bilan shakllantirilishini va har bir bola bir yoki bir nechta sohalarida potensial aqlga ega ekanligini ta'kidlaydi. Gardnerning so'zlariga ko'ra, aql faqat ikkita soha bilan chegaralanib qolmaydi, balki musiqa, sport, san'at, o'z-o'zini anglash va baholashdagi muvaffaqiyatni o'z ichiga oladi. U aqlni muammolarni hal qilish va madaniy kontekstlarda natijalarga erishish qobiliyati deb biladi[26]. O'rta maktab o'quvchilarining turli aql jarayonlarini tushunish o'qituvchilarga o'z o'quvchilarini yaxshiroq bilish va ularning o'xshashliklari va farqlarini tushunish imkonini beradi. O'qituvchilar ta'lim va ta'lim muhitini rejalashtirishda, faol ishtirokni rag'batlantirishda o'quvchilarning ustun intellekt sohalarini hisobga olishlari kerak. O'quvchilarning kuchli tomonlaridan foydalanish boshqa sohalariga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarning qiziqishlari va intellekt sohalarini jinsga qarab farq qiladi va bu tabiiy farqlarni hisobga olish kerak. Ijtimoiy-iqtisodiy xilma-xillikni bartaraf etish potensial tengsizliklarning oldini oladi. O'quvchilarning malakasiga mos keladigan topshiriqlarni berish ularning shaxsiy rivojlanishiga yordam beradi. O'quvchilar o'zlarining qobiliyatlari va farqlari bo'yicha eng yaxshi hakam bo'lishlari sababli, o'z-o'zini baholash natijalari shaxsiy rivojlanish rekordlariga kiritilishi kerak[27].

Differensial yondashuvning pedagogik va metodologik asoslari

Tabiatni o'qitish samaradorligiga ijodiy pedagogikaning hal etish imkoniyatiga ega bo'lgan qator masalalar salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin[28]. O'quvchilarlar ijodiy pedagogikaning bir qismi sifatida interfaol texnologiyalar, to'g'ridan-to'g'ri eksperimentlar yoki vizualizatsiya yordamida tez-tez mavhum tabiatshunoslik darsliklariga kiritilgan g'oyalarni yaxshiroq tushunishlari mumkin[29]. Badiiy komponentlarni fanni o'qitishga kiritish orqali o'quvchilar tabiiy fanlar bilan mazmunli shug'ullana oladilar[30]. "Ijodiy pedagogika" deb nomlanuvchi o'quv strategiyasi ta'lim jarayonida o'quvchilarning ijodkorligini rag'batlantirish uchun uslub va strategiyalarni qabul qilishga katta e'tibor beradi. Ijodiy pedagogikaning uchta komponenti - ijodiy o'qitish, ijodkorlik uchun o'qitish va ijodiy o'rganish - Lin (2014) tadqiqot natijalaridan olingan. O'qituvchi tomonidan o'quvchilarning tasavvurlarini kuchaytirgan va uyg'otadigan o'quv materiallarini taqdim etishda foydalaniladigan usul ijodiy o'qitish deb ataladi. Ijodkorlik uchun o'qitish o'qituvchilar uchun tanqidiy, tahliliy va ijodiy fikrlashni rivojlantiruvchi usullardan foydalangan holda o'quvchilarning ijodiy o'sishini qo'llab-quvvatlash qanchalik muhimligiga e'tibor qaratdi. Ayni paytda, ijodiy o'rganish o'quvchilar yangi tushunchalarni o'rganishi va ijodiy yechimlarni topishi mumkin bo'lgan sinfda muhit yaratishga e'tibor qaratdi[31]. Talabalar va o'qituvchilar uchun ijodiy pedagogika orqali ta'lim samaradorligini oshirish bo'yicha ko'p va'dalar mavjud bo'lsa-da, ba'zi tadqiqotchilar uni amalga oshirish qiyinchiliklarga to'la bo'lganini, jumladan, ta'lim standartlarini yanada moslashuvchan va ijodiy yondashuvga o'tkazishni ta'kidladilar[32]. Biroq, bu qiyinchiliklar o'quv dasturlarini ishlab chiquvchilar, ta'lim muassasalari va o'qituvchilarning to'g'ri yordami va hamkorlikdagi sa'y-harakatlari bilan bartaraf etildi[33].

Ta'limda differensial yondashuvning pedagogik asoslari har bir o'quvchining o'ziga xos ta'lim ehtiyojlari, qiziqishlari va qobiliyatlari ega ekanligiga ishonishdan kelib chiqadi. Bu yondashuv barcha o'quvchilarni qamrab

olish va ularning o'quv salohiyatini maksimal darajada oshirish uchun yagona o'qitish usuli samarali emasligini tan oladi. Buning o'rniga, differensiatsiya o'qitishni sinfda o'quvchilarning turli ehtiyojlarini qondirish uchun moslashtirishga qaratilgan.

Differensial yondashuvning asosiy pedagogik asoslari:

O'quvchiga yo'naltirilgan ta'lim: Differensiatsiya o'quvchini ta'lim jarayonining markaziga qo'yadi. Bu o'quvchilarning turli xil kelib chiqishi va turli xil o'rganish uslublari, afzalliklari va qobiliyatlariga ega ekanligini tan oladi. Shu sababli, o'qitish ushbu farqlarni hisobga olish va o'quvchilarga o'z ta'limini egallashga imkon berish uchun mo'ljallangan.

Moslashuvchan ta'lim: Differensiatsiyani qo'llaydigan o'qituvchilar hamma o'quvchilar ham bir xil sur'atda yoki bir xil usullar bilan tarkibni o'zlashtira olmasligini tushunishadi. Ular o'quvchilarning individual ehtiyojlarini qondirish uchun turli xil ta'lim strategiyalari, materiallar va baholashlardan foydalanadilar. Bu tarkibni o'zgartirish, o'qitish tezligini sozlash yoki muqobil topshiriqlarni taqdim etishni o'z ichiga olishi mumkin.

O'rganish uchun baholash: Baholash differensiallash yondashuvining ajralmas qismidir. O'qituvchilar doimiy ravishda o'quvchilarning yutuqlarini baholaydilar, ularning kuchli, zaif tomonlari va o'sish sohalarini aniqlash. Ushbu doimiy baholash o'quv qarorlari haqida ma'lumot beradi, bu o'qituvchilarga o'quvchilarning individual ehtiyojlarini samarali qondirish uchun o'qitishni moslashtirishga imkon beradi.

Moslashuvchan guruhlash: guruhlash strategiyalari hamkorlikda o'rganish va individuallashtirilgan ta'limni qo'llab-quvvatlash uchun tabaqalashtirilgan o'qitishda strategik ravishda qo'llaniladi. O'qituvchilar o'quvchilarni tayyorgarligi, qiziqishlari yoki o'rganish uslublari qarang guruhlashlari mumkin va bu guruhlar muayyan o'quv maqsadlari va faoliyatiga qarang tez-tez o'zgarishi mumkin.

Xilma-xillik: Differensiatsiya sinfda inklyuzivlik va xilma-xillikka hurmat madaniyatini rivojlantiradi. U har bir o'quvchining o'ziga xos kelib chiqishi, tajribasi va istiqbollari qadr-

laydi va barcha o'quvchilar o'zlarini qadrlay va qo'shilgan his qiladigan qo'llab-quvvatlovchi ta'lim muhitini yaratadi.

O'qituvchining malakasi va mulohazasi: Differensiatsiyani amalga oshirish uchun o'quvchilar ehtiyojlarini samarali baholay oladigan, tabaqalashtirilgan o'qitishni rejalashtira oladigan va yetkazib beradigan hamda uning samaradorligini aks ettira oladigan malakali o'qituvchilar kerak. Uzlaksiz kasbiy rivojlanish va mulohaza yuritish o'qituvchilarning differensiatsiya amaliyotlarini takomillashtirish va o'quvchilarning o'zgaruvchan ehtiyojlarini qondirish uchun juda muhimdir.

Ushbu pedagogik asoslarni o'zlashtirib, o'qituvchilar barcha o'quvchilarning muvaffaqiyatini qo'llab-quvvatlovchi yanada inklyuziv, qiziqarli va samarali o'quv muhitini yaratishi mumkin.

Ta'lim va ta'lim yosh shaxslarni jamiyatning katta farovonligiga tayyorlaydigan hayotiy ta'lim jarayonidir. Bu nafaqat yoshlarning ehtiyojlari, balki insoniyatning umumiy ehtiyojlari bilan belgilanadi. Bu barcha yoshlarning individual qobiliyati, nogironligi, irqi, tili va dinidan qat'i nazar, o'z davrida mavjud bo'lgan eng yuqori sifatli ta'lim imkoniyatlaridan foydalanishi zarur. Ushbu maqsadga erishish uchun har bir o'quvchi optimal ta'lim imkoniyatlarini olishini ta'minlash uchun differensiallikning barcha shakllaridan foydalanish kerak. Ta'limdagi farqlash - bu individual ta'lim ehtiyojlarini qondirish va o'quvchilarning ta'lim tajribasini optimallashtirish uchun mo'ljallangan uslubiy asos bo'lib, ijobiy ta'lim natijalariga olib kelishi mumkin. Ta'lim va o'quv dasturlari farqlanganidan so'ng, o'quvchilarning turli ehtiyojlarini qondirish uchun baholashning turli shakllarini ishlab chiqish tavsiya etiladi. Sinf xonalari turli xil bilim va o'rganish jarayoniga ega bo'lgan o'quvchilardan iboratligini hisobga olsak, o'qituvchilar nafaqat o'qitish usullarini, balki o'quv dasturlarini ham farqlash orqali yechimning bir qismiga aylanishi kerak. Ushbu yondashuv orqali o'qituvchilar o'quvchilarning o'rgatilgan tushunchalarni tegishli darajada tushunishlarini aniq ko'rsatadigan baholashlarni yaratishlari mumkin[34].

O'quvchilarning turli xil qobiliyatlari va nogironliklari tufayli o'qitish va o'rganish tobora qiyinlashib bormoqda. Biroq, tabaqalash ja-

rayonlari mavjud bo'lib, ular amalga oshirilsa, o'quvchilarning o'z ta'limlarida faol ishtirok etishlari uchun kengaytirilgan imkoniyatlarini taqdim etishi mumkin. Har bir bolaning sinfda o'zining shaxsiy yutuqlariga erishishini ta'minlash nafaqat ta'lim, balki axloqiy majburiyat ekanligini tan olish juda muhimdir. O'quvchilarning farovonligi va ta'lim yo'lida muvaffaqiyatga erishish uchun pedagogik yondashuvlarda farqlash muhimligini tasdiqlovchi dalillar mavjud. Bu o'quvchining individual ehtiyojlarini qondirish uchun ko'rsatmalar, mazmun, o'quv rejasi va baholashlarni moslashtirishni o'z ichiga oladi. Bunday yondashuvlar o'quvchilarda o'z bilimlarini qat'iyat bilan bajarishga, maktabga chinakam qiziqishni rivojlantirishga, o'qituvchilar bilan samarali hamkorlik qilishga va mavzuni chuqur o'zlashtirishga intilishni rivojlantirishga yordam beradi. Ushbu yondashuvlar o'quvchilar bilan rezonanslashishi uchun maktablar, hatto qiyin sharoitlarda ham barcha o'quvchilarni rag'batlantiradigan qiziqarli va tegishli o'quv dasturlarini ishlab chiqishi kerak[35]. Bundan tashqari, o'quv dasturi turli qobiliyatlarni moslashtirish uchun teng ravishda moslashtirilgan baholashlar bilan mos kelishi kerak. O'quv rejasini ham, baholashni ham farqlash orqali o'quvchilar o'zlarining ilmiy ishlarida muvaffaqiyat qozonishlari va qoniqish hissini boshdan kechirishlari mumkin[36].

K.A. Jirkova maktablarda chet tilini o'rganishda tabaqalashtirilgan yondashuvlar va ularni tatbiq etish bo'yicha tadqiqot o'tkazdi. Uning yondashuvi qobiliyat, bilim, ko'nikma, o'rganish qobiliyati, tayyorgarlik, ijodiy qobiliyat va xotira kabi farqlash mezonlarini aniqlashdan boshlandi. U o'z tadqiqotida ilgari olingan qobiliyat va ko'nikmalardan foydalangan. Keyingi bosqich guruh o'quvchilari uchun o'quv materiallarini (testlar, topshiriqlar) tanlashni o'z ichiga oladi. Vazifalar bilan kurashayotgan o'quvchilar zaifroq guruhlariga joylashtirildi. Ingliz tilini o'qitishdagi farqlash turli xil amalga oshirish strategiyalarini ko'rib chiqdi:

- topshiriqning turlicha murakkabligi va uni bajarish uchun hamma uchun bir xil shart-sharoitlar;

- vazifalarning tabaqalashtirilgan murakkabligi va uni amalga oshirishning differensial shartlari;

- barcha o'quvchilar uchun topshiriqning bir xil murakkabligi va uni amalga oshirishning farqlangan o'ziga xos shartlari;

- barcha o'quvchilar uchun topshiriqning bir xil murakkabligi va bir xil bajarish shartlari.

Differensial yondashuvni amalga oshirish uchun eng katta qiziqish ichki bo'linish (differensiatsiya) bo'lib, pedagogika va psixologiya sinf ishining uchta turida (shaklida) mavjud: frontal, guruh va mustaqil. Bizning ilmiy tajribamizda differensial yondashuv quyidagi tarzda amalga oshirildi.

Avvalo, biz qanday mezonlarga ko'ra (qobiliyat, bilim, ko'nikma, o'rganish qobiliyati, tayyorgarlik, ijodiy qobiliyatlar darajasi, xotira) mashg'ulotlarni differensiallashtirishni aniqladik. Tadqiqotimizda biz ilgari olingan bilim va ko'nikmalarga tayandik. Keyingi bosqich o'quvchilarni guruhlariga bo'lish imkonini beruvchi o'quv materiallarini (testlar, topshiriqlar) tanlash edi. Keyin o'quvchilarga tashxis qo'yildi: topshiriqlarni bajarishda qiynalganlar zaifroq guruhga o'tkazildi.

Tajribada o'quvchilar 3-sinf o'quvchilari o'qish ko'nikmalariga e'tibor qaratgan holda bir xil murakkablikdagi (matnli), lekin turli sharoitdagi topshiriqlar ustida ishladilar. Asosiy maqsad o'qish ko'nikmalarini rivojlantirish va matnni tushunishni nazorat qilish bo'lib, o'quvchilardan tegishli topshiriqlarni bajarishni talab qilish edi[37].

Xuddi shunday, Y.V. Valseva chet tilini o'qitishda tabaqalashtirilgan yondashuvni o'rganib chiqdi. Turli fanlarda qo'llanilishiga qaramay, fanning amaliy yo'nalishi va o'quvchilar tomonidan ikkinchi darajali sifatida qabul qilinganligi sababli chet tili ta'limida yetarlicha qo'llanilmayapti. Shuning uchun o'qituvchilar sinfda ta'lim samaradorligini oshirish yo'llarini izlaydilar.

O'quvchilarning qobiliyatlari, o'rganish tezligi, qiziqishlari va ehtiyojlari turlicha bo'lishini inobatga olsak, o'qituvchilar ko'pincha oddiy o'quvchiga xizmat qiladi, "kuchli"ni ham, "zaif"ni ham e'tiborsiz qoldiradi. Differensiallashgan ta'lim maqsadlari, mazmuni va o'qitish usullarini ko'rsatish orqali individual qobiliyat va ehtiyojlarga javob beradi va turli xil ta'lim strategiyalarini talab qiladi. Fiziologlarning fikricha, differensiatsiyani integratsiyalash o'quv yukini kamaytirishi va

o'quvchilar salomatligiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Samarali farqlash:

1) o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalaridagi bo'shliqlarning oldini olish; butun sinfning tayyorgarlik darajasini tenglashtirish;

2) o'quvchilarning qobiliyatlari va qiziqishlarini rivojlantirish;

3) bilim sifatini oshirish;

4) har bir kishining o'qish vaqtidan samaraliroq foydalanish;

5) barcha o'quvchilarni faol, shiddatli aqliy faoliyatga jalb qilish;

6) frontal o'qitish usullari va bilimning individual xususiyati o'rtasidagi tafovutni bartaraf etish[38].

Sinf - dars tizimidagi farqlash ta'lim jarayonini yanada shaxsiylashtirishga olib kelishi mumkin. Individual tarbiyaviy ish uch shaklda bo'lishi mumkin: frontal, guruhli va mustaqil. Frontal ishda o'qituvchilar har xil murakkablikdagi matnlarni taqdim etadilar, materialni soddalashtiradilar, keyin esa murakkablashtiradilar va o'quvchilarni o'quv dasturidan tashqari mashg'ulotlarga jalb qiladilar. Guruhlar bilan ishlash o'quvchilarning o'z qiziqishlari va qobiliyatlariga ko'ra fikr bildirishlari, muammolarni hal etishlari, faoliyat darajasiga ko'ra guruhlar tashkil etilishi orqali ularni faollashtiradi. Mustaqil ish aqliy kuch va o'z-o'zini o'rganishni talab qiladi, o'quvchilar amalga oshirish mumkin bo'lgan, ammo qiyin vazifalarni yengib chiqadilar.

Natijalar:

- Guruhlashning samaradorligi: o'quvchilarni qobiliyatlari asosida guruhlash ko'proq maqsadli ko'rsatmalar va yordam berishga imkon berdi, bu esa yanada yaxshi ishtirok etish va ta'lim natijalariga olib keldi.

- Vazifalarning murakkabligi va shartlari: Vazifalarning murakkabligi va shartlarining farqlanishi o'quvchilarning individual ehtiyojlarini qondirishga yordam berdi, ularning vazifalarni samarali bajarish qobiliyatini oshirdi.

- O'qish ko'nikmalarini oshirish: o'quvchilar o'qish va matnni tushunishda sezilarli yaxshilanishni ko'rsatdilar, bu tabaqalashtirilgan yondashuvning muvaffaqiyatini ko'rsatdi.

- O'quvchilarning faolligi: Differensial shartlar o'quvchilarning qiziqishi va motivatsiyasini saqlab qolishga yordam berdi, chunki vazifalar

ularning qobiliyatlari va ehtiyojlariga moslashtirildi.

Differensial ta'lim, shuningdek, o'qituvchining yordami, vaqtni taqsimlash va fikrlash jarayonlari, shuningdek, monitoring shakllari kabi vazifalarni bajarish shartlarini o'z ichiga oladi[39].

Xuddi shunday, Valsevaning tadqiqotlari shuni ko'rsatdiki, tabaqalashtirilgan ta'lim chet tillarini o'qitish samaradorligini sezilarli darajada oshirishi mumkin va bu o'quvchilarning turli ehtiyojlarini qondirish uchun qimmatli yondashuvga aylanadi.

Tadqiqot natijalari individual farqlarni o'z ichiga olgan va tabaqalashtirilgan vazifalar va shartlar orqali o'quvchilarning faol ishtirokini rag'batlantiradigan turli xil o'qitish usullari, jumladan frontal taqdimotlar va guruh ishlari ning samaradorligini ta'kidlaydi.

Boshqa fanlar bo'yicha samarali bo'lishiga qaramay, chet tili ta'limida tabaqalashtirilgan ta'lim kam qo'llaniladi. Bu mavzuning amaliy yo'nalishi va o'quvchilar tomonidan unchalik muhim emasligi bilan bog'liq. O'qituvchilar ko'pincha o'rtacha o'quvchilarni nishonga olishadi, bu esa yuqori («kuchli») va past («zaif») o'quvchilarni e'tiborsiz qoldirishga olib keladi. Bu barcha o'quvchilarning turli qobiliyatlari, o'rganish sur'atlari, qiziqishlari va ehtiyojlarini qondirish uchun tabaqalashtirilgan ta'limga ehtiyoj tug'diradi.

Differensial ta'limning afzalliklari:

- bilimlardagi bo'shliqlarning oldini olish: farqlash o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalaridagi bo'shliqlarning oldini olishga yordam beradi va sinf bo'ylab tayyorgarlik darajasini tenglashtiradi.

- Qobiliyat va qiziqishlarni rivojlantirish: moslashtirilgan ta'lim tajribasini taqdim etish orqali o'quvchilarning qobiliyatlari va qiziqishlarini rivojlantirishga yordam beradi.

- bilim sifatini oshirish: tabaqalashtirilgan ta'lim o'quvchilar bilimining umumiy sifatini oshiradi.

- O'qish vaqtidan samarali foydalanish: har bir o'quvchining o'quv vaqtidan samaraliroq foydalanishni, vazifalarni ularning qobiliyatlari va o'rganish ehtiyojlariga moslashtirish orqali ta'minlaydi.

- O'quvchilarning faolligini oshirish: barcha o'quvchilar faol, shiddatli aqliy faoliyatda ishtirok etadilar, bu esa ta'lim natijalarini yaxshilashga yordam beradi.

- O'qitishdagi kamchiliklarni bartaraf etish: Bu umumiy frontal o'qitish usullari va bilimlarni o'zlashtirishning individuallashtirilgan tabiati o'rtasidagi tafovutni bartaraf etishga yordam beradi.

Differensiatsiya sinf-dars tizimida individual qobiliyat va ehtiyojlarni hisobga olgan holda shaxsiylashtirilgan ta'lim jarayoniga olib keladi.

Frontal ish: O'qituvchilar har xil murakkablikdagi matnlarni taqdim etadilar, materialni soddalashtiradilar, keyin esa murakkablashtiradilar va o'quvchilarni o'quv dasturidan tashqari mashg'ulotlarga undashadi.

Guruhlar bilan ishlash: Bu o'quvchilarga o'z qiziqishlari va qobiliyatlariga ko'ra o'z fikrlarini bildirish va muammolarni hal qilish imkonini berish orqali faollashtiradi, bunda guruhlar faoliyat darajasiga qarab tuziladi.

Mustaqil ish: O'quvchilar o'qituvchining bevosita aralashuvsiz amalga oshirilishi mumkin bo'lgan, ammo qiyin vazifalarni hal qilib, mustaqil o'rganish bilan shug'ullanadilar.

Differensial ta'lim, shuningdek, o'qituvchining yordami, vaqtini taqsimlash va o'quvchilarning javoblar haqida o'ylash usullari, shuningdek, monitoring shakllari kabi vazifalarni bajarish shartlarini o'z ichiga oladi.

Natijalar:

- Sinf samaradorligini oshirish: Differensial yondashuvlar o'quvchilarning turli ehtiyojlarini qondirish uchun sinfda o'rganishni yanada samarali qilishga olib keldi.

- O'quvchilarning sog'lig'iga ijobiy ta'siri: o'qitish yuki va stressini kamaytirish orqali ta'baqalashtirilgan ta'lim o'quvchilar salomatligiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi.

- Yaxshilangan faollik va ta'lim natijalari: Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, o'quvchilar individual ehtiyojlarini qondirilsa, yanada faolroq va yaxshi ta'lim natijalariga erishgan.

Xulosa

Ta'limda differensiatsiya tushunchasi o'quvchilarning turli ehtiyojlarini qondirish, inklyuzivlikni rag'batlantirish va samarali ta'lim muhitini yaratish uchun asosiy asos bo'lib xizmat qiladi. Ta'lim, mazmun va baholashni o'zgartirish orqali o'qituvchilar o'quvchilarning tayyorgarligi, qiziqishlari va o'rganish profilidagi o'zgarishlarni hisobga olgan holda o'qitish strategiyalarini moslashtirishi mumkin. Ushbu amaliyot barcha o'quvchilarning, ularning kelib chiqishi yoki qobiliyat darajasidan qat'i nazar, akademik o'sish va muvaffaqiyatga yordam beradigan mazmunli va qiyin o'rganish tajribasiga ega bo'lishini ta'minlaydi.

Differensial yondashuvning psixologik asosi o'quvchilar o'rtasidagi individual farqlarni, jumladan, kognitiv qobiliyatlarni, oldingi tajribalarni va mavjud bilimlarni tan olish muhimligini ta'kidlaydi. Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy nazariyasi va miyaga asoslangan ta'lim tamoyillaridan kelib chiqqan holda, o'qituvchilar kurs materiallari bilan samarali o'zaro ta'sir qilish uchun qulay va mazmunli o'quv muhitini yaratishga ustuvor ahamiyat berishadi. Psixologik va pedagogik elementlarni integratsiyalashgan holda, o'qituvchilar har bir o'quvchining alohida ehtiyojlariga mos keladigan o'qitish usullarini moslashtirishni maqsad qiladi va shu bilan barcha o'quvchilar uchun ta'lim sayohatini boyitadi.

Ta'limdagi differensiatsiya yondashuvi o'quvchilarning tayyorgarligi, qiziqishlari va o'rganish profilidagi individual farqlarni tan olish va hal qilish orqali o'quvchilar motivatsiyasini oshirishda muhim ahamiyatga ega. O'quvchilarning turli ehtiyojlarini qondirish uchun o'qitishni moslashtirib, o'qituvchilar o'quvchilar o'zlarining qadr-qimmatini his qiladigan va o'z ta'limlarida faol ishtirok etishlari uchun kuchga ega bo'lgan o'quv muhitini yaratadilar. O'quvchilarning qiziqishlari va kuchli tomonlariga mos keladigan tanlov va imkoniyatlarni taqdim etish ularning egalik va avtonomiya tuyg'usini kuchaytiradi va shu bilan ichki motivatsiyani kuchaytiradi. Bundan tashqari, darsni tashkil etish va maqsadlarni belgilash jarayonida o'quvchilarning ehtiyojlarini tan olish va ularga javob berish ularning

motivatsiyasini yanada kuchaytiradi va akademik muvaffaqiyatga olib keladi. Shu sababli, tabaqalashtirish strategiyalarini o'qitish amaliyotiga kiritish nafaqat o'quvchilarning yutuqlarini rag'batlantiradi, balki barcha o'quvchilar rivojlanishi mumkin bo'lgan ijobiy va dinamik o'rganish tajribasini rivojlantiradi.

Xovard Gardnerning ko'p intellekt nazariyasining differentsiatsiya yondashuviga integratsiyalashuvi turli xil o'rganish afzalliklari va kuchli tomonlarini tan olish va moslashtirish muhimligini ta'kidlaydi. O'qituvchilar har bir o'quvchida mavjud bo'lgan aql-zakatning o'ziga xos kombinatsiyasini tan oladilar va turli usullarga mos keladigan o'qitish va o'rganish tajribasini loyihalashadi. Ushbu inklyuziv yondashuv mavzuni chuqurroq tushunish va baholashga yordam beradi, o'quvchilarning faolligini va akademik muvaffaqiyatini rag'batlantiradi.

Differentsiatsiya jarayonlarini amalga oshirish nafaqat ta'lim talabi, balki axloqiy ahamiyatga ega bo'lib, har bir bola sinfda o'zining shaxsiy yutuqlariga erishish imkoniyatiga ega bo'lishini ta'minlaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, differentsiatsiya o'quvchilarning shaxsiy ehtiyojlarini qondirish, qat'iyatlikni oshirish, o'rganishga qiziqishni kuchaytirish, hamkorlikni osonlashtirish va mavzuni chuqur tushunishni rivojlantirish orqali o'quvchilarning farovonligi va o'quv safaridagi muvaffaqiyatini oshirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Differentsiatsiyaning afzalliklarini maksimal darajada oshirish uchun maktablar barcha o'quvchilarni rag'batlantiradigan qiziqarli va tegishli o'quv dasturlarini ishlab chiqishlari va turli qobiliyatlarni hisobga olgan holda moslashtirilgan baholashlar bilan mos kelishini ta'minlashlari kerak. Ushbu sa'y-harakatlar orqali o'quvchilar akademik jihatdan gullab-yashnashi va o'zlarining ta'lim sohasidagi izlanishlarida qoniqish hissini boshdan kechirishlari, natijada ularning shaxs sifatida umumiy o'sishi va rivojlanishiga hissa qo'shishlari mumkin.

K.A. Jirkova va Y.V. Valsevaning tadqiqotlari chet tilini o'qitishda tabaqalashtirilgan yondashuvlarning samaradorligini ta'kidlaydi. Jirkovanning tadqiqotlari o'quvchilarni qobiliyatiga qarab farqlash va guruhlariga bo'lish mezonlarini ishlab chiqishga qaratilgan bo'lib, bu 3-sinf o'quvchilarida o'qish va matnni tushunish qo-

biliyatini oshirdi. Valsevaning tabaqalashtirilgan ta'limni o'rganishi uning o'quvchilarning individual ehtiyojlarini qondirish, faollikni yaxshilash va umumiy ta'lim natijalarini yaxshilash imkoniyatlarini ta'kidlaydi. Ikkala tadqiqot ham tabaqalashtirilgan o'qitish strategiyalari bilimlardagi bo'shliqlarning oldini olishi, o'quvchilarning qobiliyatlari va qiziqishlarini rivojlantirishi hamda shaxsiylashtirilgan va samarali ta'lim jarayonini rag'batlantirishi mumkinligini ko'rsatdi. Chet tilini o'qitishda tabaqalashtirilgan yondashuvlarni integratsiyalash o'quv yuklamasini kamaytirishi, o'quvchilar salomatligiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi va o'quvchilarning turli ehtiyojlarini yaxshiroq qondirishi mumkin.

Adabiyotlar:

1. Isabela Anda DRAGOMIR., (2020) Research Note: DIFFERENT APPROACHES TO DEVELOPING WRITING SKILLS, Land Forces Academy Review, Vol. XXV, No 3(99).
2. Cambridge Online Dictionary: <https://dictionary.cambridge.org/us/dictionary/english/differentiation>
3. Инге Эриховна Унт., (1990) «Индивидуализация и дифференциация обучения», М.: Педагогика.
4. Герман Константинович Селевко., (1998) «Современные образовательные технологии», учеб. пос.
5. Maeng, J. L., & Bell, R. L. (2015). Differentiating science instruction: Secondary science teachers' practices. *International Journal of Science Education*, 37(13), 2065–2090. <https://doi.org/10.1080/09500693.2015.1064553>
6. Tomlinson, C. A. (2014). *The differentiated classroom: Responding to the needs of all learners* (2nd ed.). Pearson Education, Inc.
7. Geel, M., Keuning, T., Frèrejean, J., Dolmans, D., van Merriënboer, J., & Visscher, A. J. (2019). Capturing the complexity of differentiated instruction. *School Effectiveness and School Improvement*, 30(1), 51–67. <https://doi.org/10.1080/09243453.2018.1539013>
8. Prast, E. J., van de Weijer-Bergsma, E., Kroesbergen, E. H., & van Luit, J. E. H. (2015). Readiness-based differentiation in primary school mathematics: Expert recommendations and teacher self-assessment. *Frontline*

Learning Research, 3(2), 90–116. <https://doi.org/10.14786/flr.v3i2.163>

9. Jager, L., Denessen, E., Cillessen, A., & Meijer, P. C. (2022). Capturing instructional differentiation in educational research: Investigating opportunities and challenges. *Educational Research*, 64(2), 224–241. <https://doi.org/10.1080/00131881.2022.2063751>

10. Lazonder, A. W., & Harmsen, R. (2016). Meta-analysis of inquiry-based learning: Effects of guidance. *Review of Educational Research*, 86(3), 681–718. <https://doi.org/10.3102/0034654315627366>

11. Geel, M., Keuning, T., Frèrejean, J., Dolmans, D., van Merriënboer, J., & Visscher, A. J. (2019). Capturing the complexity of differentiated instruction. *School Effectiveness and School Improvement*, 30(1), 51–67. <https://doi.org/10.1080/09243453.2018.1539013>

12. Tomlinson, C. A. (2014). *The differentiated classroom: Responding to the needs of all learners* (2nd ed.). Pearson Education, Inc.

13. C.A. Tomlinson, (2011) *Differentiate instruction in mixed-ability classrooms* [Online]. Available: https://dlwqtxts1xzle7.cloudfront.net/44098361/_Carol_Ann_Tomlinson_How_to_Differentiate_InstrucBookSee.org-with-cover-page-v2.pdf?Expires=1631251576&Signature=YZI5pSld6lOpLx2~tuG4isXixDt0Sg9yLDjEzOyeUmIX~y576UCjpIIUsfAzAEMlyH2OtfxM~95owzfu8j8R6kQCZ3v6IE

14. Rebecca Kahmann, Mienke Droop, Ard W. Lazonder, Dutch elementary school teachers' differentiation practices during Science and Technology lessons, *Teaching and Teacher Education*, Volume 145, 2024, 104626, ISSN 0742-051X, <https://doi.org/10.1016/j.tate.2024.104626>

15. Nigora M Goyibova., (2024) *PEDAGOGICAL STRATEGIES FOR DIFFERENTIATED WRITING INSTRUCTION: ENHANCING STUDENT LEARNING*. Innovative Development in Educational Activities, 3(7), 184–187.

16. Naj Abdullah., (2015) *The effect of differentiated learning method on students' achievement in writing skills in learning arabic as a foreign language*, August, 2015

17. Barnoxon Ravshanxanovna Samatova., (2020) *The role of students motivation in the process of teaching English in non-language institutions: analysis of current practice*. Scientific Bulletin of Namangan State University,

2(8), 201-210.7.

18. Howard Gardner., (2013) *Frequently asked questions—Multiple intelligences and related educational topics*. Retrieved from https://howardgardner01.files.wordpress.com/2012/06/faq_march2013.pdf

19. M. Bowker, *Benefits of Incorporating Howard Gardner's Multiple Intelligences Theory into Teaching Practices*, State Univ. Monterey Bay, Calif, 2020, p. 804 [Online]. Available: https://digitalcommons.csumb.edu/caps_thes_all/804

20. B. Abubakar, S.A. Abdullahi, *Reading Skills Development and Teaching Techniques in Modern Perspectives: Greater Expertise for Teachers in Contemporary Pre-primary and Primary Schools*, August, 2023.

21. Brualdi, A. C. (1996, September 1). *Multiple Intelligences: Gardner's Theory*. ERIC Digest, 1996-09-00, ed410226. Retrieved April 13, 2009, from ERIC Clearinghouse on Assessment and Evaluation Washington DC. Web site: <http://www.ericdigests.org/1998-1/multiple.htm>

22. Mantiri, Oktavian, *Is Multiple Intelligence Theory Relevant in Teaching Today?* (February 17, 2013). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2566119> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2566119>

23. Educational Broadcasting Corporation. (2004). *Who are the critics of this theory and what do they say?* In *Tapping in to Multiple Intelligences [Explanation]*. Retrieved April 14, 2009, from Educational Broadcasting Corporation Web site: http://www.thirteen.org/edonline/concept2class/mi/index_sub4.html

24. Bümen, N. T. (2005). *Okulda Çoklu Zekâ Kuramı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

25. Akpınar, B. (2012). *Eğitim Programları ve Öğretim*. Ankara: Data Yayınları.

26. Gardner, H. (2010). *Çoklu Zekâ Kuramı Zihin Çerçevesi*. (E. Kılıç, Çev.) İstanbul: Alfa BasımYayım.

27. H. Aydemir, Y. Karalı, *Study of secondary school students' multiple intelligence areas (Malatya case)*, *Procedia - Soc. Behav. Sci.* 152 (2014) 167–172, <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.09.175>.

28. Hews, R., Beligatamulla, G., & McNamara, J. (2023). *Creative confidence and thinking skills for lawyers: Making sense of design thinking pedagogy in legal education*. *Thinking*

Skills and Creativity, 49(April), Article 101352. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2023.101352>

29. Molnár, Z., Gyuris, A., Radacs, M., Nemes, P., Bátorfi, I., & Gálfi, M. (2023). Complex natural science and the challenges of its education in the 21st century. *Cogent Education*, 10(2). <https://doi.org/10.1080/2331186X.2023.2240166>

30. Chang, T. S., Wang, H. C., Haynes, A. M. D., Song, M. M., Lai, S. Y., & Hsieh, S. H. (2022). Enhancing student creativity through an interdisciplinary, project-oriented problem-based learning undergraduate curriculum. *Thinking Skills and Creativity*, 46(October), Article 101173. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2022.101173>

31. Lin, Y. (2014). A third space for dialogues on creative pedagogy : Where hybridity becomes possible. *Thinking Skills and Creativity*, 13(2), 43–56.

<https://doi.org/10.1016/j.tsc.2014.03.001>

32. Moula, Z. (2021). Academic perceptions of barriers and facilitators of creative pedagogies in higher education: A cross-cultural study between the UK and China. *Thinking Skills and Creativity*, 41, Article 100923. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2021.100923>

33. Ashwin, P. (2019). Art and design pedagogy in higher education: Knowledge, values and ambiguity in the creative curriculum. *Routledge Higher Education*, 78(1), 183–184. <https://doi.org/10.1007/s10734-018-0336-0>

34. Ingunn Eikeland., (2022) Stein Erik Ohna, Differentiation in education: a configurative review, *Nordic Journal of Studies in Educational February* 16.

35. Jada Pasquale Yengkopiong., (2023) Differentiation in the Classroom: A Pedagogical Approach for a Successful Engagement of Students in Secondary Schools, *East African Journal of Education Studies*, eajes.eanso.org, Volume 6, Issue 2, 2023, Print ISSN: 2707-3939 | Online ISSN: 2707-3947, EAST AFRICAN <https://doi.org/10.37284/eajes.6.2.1213>

36. Solveig Magnus Reindal., (2016) Discussing Inclusive Education: An Inquiry into Different Interpretations and a Search for Ethical Aspects of Inclusion Using the Capabilities Approach. *European Journal of Special Needs Education*, 31(1), 1-12

37. Ксения Александровна Жиркова., (2013) «Дифференциационный подход и его реализация в процессе изучения иностранного языка в школе», (2), 30-32.

38. Юлия Валцева., (2014) «Дифференциационный подход в изучении иностранного языка. Проблемы педагогики», (1(1)), 34-38.

39. Алиева Е.А. (2013) Методика обучения диалогической и монологической речи на уроках иностранного языка в средней школе // Проблемы современной науки и образования., №17. С. 141-143.